

PRIHODNOST STAREJŠIH V EVROPI (s poudarkom na njihovi socialni varnosti)

Prispevek na VIII. mednarodnem kongresu EURAG, Ljubljana, oktober 2005

Namen kongresa je, da skupaj analiziramo obstoječo prakso in pojave, ki smo jih zaznali v Evropi v času, ki je pretekkel od zadnjega kongresa EURAG. Izluščiti želimo tudi razvojne smeri na področju starosti, staranja in starejših, kar nam bo pomagalo odkriti rešitve za prihodnost. Pravilne in razsodne odločitve na tem področju so potrebne že danes. Poleg analize obstoječega bomo na kongresu nakazali tudi podobo na novo nastajajočega družbenega položaja starejših v Evropi.

Položaj starejših bomo osvetlili z vidika splošnih značilnosti informacijske družbe. Utemeljili ga bomo z gledišča tehnoloških in znanstvenih pa tudi kulturnih sprememb. Pogled v oddaljeno prihodnost naj bi že danes omogočil sprejemanje „pravih“ odločitev in načrtovanje čimbolj smiselne dolgoročne politike starosti in staranja v evropskih družbah. Prizadevamo si doseči sožitje generacij. Odkriti želimo nove oblike vzajemnosti med njimi, nove, razvoju primerne oblike sodelovanja in sobivanja. Te oblike naj bi bile takšne, da bi lahko negotov družbeni položaj starejših znova utrdile.

O starejših ni moč govoriti ločeno od vsega drugega, ne da bi hkrati poskušali razumeti položaja drugih generacij. Krize pokojninskih skladov so povezane s prenehanjem «družbe plačanega dela in rednih mesečnih prejemkov» ter posledično s prenehanjem rednega dotoka sredstev za pokojninsko zavarovanje v pokojninske sklade. Delo srednje generacije poteka danes drugače kot v času kynesianske teorije polne zaposlitve: delo za določen čas, delo s skrajšanim delovnim časom, delo na domu, delo na črno, delo na daljavo... alternacija zaposlitve in izobraževanja ter usposabljanja. Takšen način proizvodnje drugače opredeljuje tudi način življenja in dela starejših. Prejemki vse večjega števila ljudi niso več porazdeljeni po mesecih in sredstva za pokojninske sklade niso več povsem predvidljiva. Še več, ne prihajajo več od množice zaposlenih tako kot v času «slovitih trideset» (let) (thirty glorious years). V informacijski družbi so zakonitosti in oblike pokojninskega zavarovanja drugačne. S tem v zvezi se prav spreminja tudi državna politika.

Nekatere skupine sestavljene iz pripadnikov mlajših generacij zadobivajo družbeni položaj podoben tistemu, ki ga imajo starejši. Mednje se uvrščajo mladi, iskalci prve zaposlitve, brezposelni srednje starosti, trajno brezposelni starejši delavci, osebe med eno in drugo delovno pogodbo, ter osebe z izobrazbo in zmožnostmi, ki so prenizke, da bi sploh bile zaposeljive. Vsi so izrinjeni na družbeni rob. Iskanje rešitev za starejše tako pomembno odpira pot k rešitvam za te skupine.

Sodobna tehnologija je starejšim težko dosegljiva. Informacije jih težko dosežejo. Od razvoja so vse bolj odtujeni, zato so odvisni od drugih, aktivno zaposlenih. Sprašujemo se, če je odvisnost družbenega položaja od zaposlitve mogoče zmanjšati, če ne, bi bilo moč najti drugačno, razvoju primernejšo podlago na kateri bi človek lahko utemeljil svoj družbeni položaj.

Zamolčane zmožnosti in znanje starejših so pomemben del človeškega in družbenega kapitala. Aktiviranje in uporaba teh zmožnosti in znanja bi utrdila družbeni položaj starejših. Še več, razbremenila bi mlajše generacije! Družba pa – in to je v informacijski družbi, oziroma družbi znanja, še posebno pogubno - zgublja del človeškega kapitala, ki ga je nekoč že - tudi mukoma-razvila in imela. Države pa ohranjajo in razvijajo svojo vitalnost in informacijsko družbo predvsem s človeškim in socialnim kapitalom s katerim razpolagajo.

Delovne skupine – teze

1. skupina: Kvaliteta življenja starejših - kako zagotoviti in povečati človeški in socialni kapital (Quality of Older People's Life-how to maintain and increase human and social capital)

Pomanjkanje infrastrukturnih mrež, s pomočjo katerih bi se starejši znova integrirali v družbo, sproža družbeno izločenost in osamljenost starejših. Katere mreže javnih mest in organiziranih struktur v katere starejši lahko vstopajo že obstajajo danes o v Evropi? Ali obstajajo mesta za druženje, prostočasne dejavnosti, izobraževanje, centri za ponujanje delovnih storitev in povpraševanje po njih, specializirane zdravniške službe, geriatrični oddelki v bolnišnicah, organizacije, ki ponujajo starejšim organizirano prostovoljno delo in izobraževanje zanj, kulturne organizacije za starejše, ki niso več aktivno zaposleni. Ali obstajajo geriatrični in socialno gerontološki inštituti? Kako se starejši lahko integrirajo v

družbo ali bolje, kaj storiti, da iz nje ne izstopijo? Kako si lahko zagotovijo enakovreden položaj z drugimi generacijami v družbi in zadovoljno življenje v poznejših letih (od 20 do 30 ali več let življenja).

Tretje življenjsko obdobje s pomočjo znanstvenih izsledkov in drugih ukrepov doživi in živi vse večje število ljudi. Pa vendar za zadnjih 20-40 let nimamo pripravljenega življenjskega scenarija, kajti še nedavno je bil čas med upokojitvijo in smrtjo razmeroma kratek in zato smo ga spregledali. Pogosto je veljalo, da je življenje po upokojitvi pač predsmrtno obdobje, ne pa obdobje življenja. Ta scenarij si moramo tako nepripravljeni, po upokojitvi šele oblikovati, si postaviti cilje in življenje strukturirati neodvisno od službe.

Kako so pri starejših zadovoljene njihove temeljne psiho-socialne potrebe po varnosti, socialni pripadnosti, po čustvih in vrednotah, potreba po odkrivanju in spoznavanju novega, potreba po lepem in po samopotrjevanju osebnosti. Te in druge potrebe morajo biti zadovoljene z različnimi nosilci zadovoljevanja kot so partner, družina, prijatelji, pa tudi lokalna skupnost, občina, država, oziroma njihovi politiki. Če so bili na prelomu iz 19. v 20. stoletje zdravljenje, hranjenje, telesna higiena in nekaj pokojnine za socialno varnost dovolj, v 21. stoletju temu ni več tako. Kvaliteta življenja vseh generacij-in ne le starejših - je odvisna od tega, koliko so zadovoljene njihove višje psiho-socialne potrebe.

Ni dovolj, da imajo starejši v poznejših letih zgolj svobodo. Morajo imeti tudi družbene možnosti za socialne stike, za ustvarjanje, delo, druženje, pripadanje, dajanje, prejemanje. Poznejših let starejši ne morejo preživeti kot vzdrževana skupina odvisna od mladih in le za zadovoljevanje svojih potreb.

2. skupina: D e j a v n a s t a r o s t – n o v e p o t i s o c i a l n e i n t e g r a c i j e (Active old age - new ways for social integration)

Kot za vse druge, tudi za starejše velja, da se znova lahko integrirajo v družbo s pomočjo neke dejavnosti. Raziskave o izkustvih mnogih upokojenih so pokazale, da se po upokojitvi ni priporočljivo vračati v nekdanjo delovno organizacijo. Takrat se upokojeni delavec jasno zave velikega razkoraka med svojim nekdanjim in novim položajem. Počuti se manjvrednega, izločenega. Ker skupnosti nekdanjih sodelavcev ne pripada več, sta mu odvzeta tudi njegov nekdanji vpliv in družbeni položaj.

Uspešneje pa se lahko integrira v nove socialne skupine. Vanje vstopi s pomočjo novih dejavnosti. Težko je naštet, kaj vse starejši lahko počnejo, da se znova povežejo z ljudmi. Vsakdo si z nekaj podpore in svetovanja lahko zamisli, kaj bi ga veselilo, kaj ljudje potrebujejo, kaj so drugi pripravljeni sprejeti, s čim bi se še želel ukvarjati, kaj vidi kot svoj novi življenjski izziv. Izbira in čar tega obdobja sta zmeraj nadvse osebna. Nazadnje je vendarle napočil čas brez spon, ko človek končno lahko počne, kar ga zanima in veseli. V osvetlitev te trditve navajamo le nekaj primerov: uči se igrati kak glasbeni instrument, dela prostovoljno v društvih ali kakšno društvo postavi na noge, ukvarja se z nastopanjem, slika, razstavlja, raziskuje, prevaja, sodeluje z muzeji, dela kot pomožni kustos ali vodič, nudi kaligrafske storitve, oblikuje spletne strani, piše in bere pravljice v vrtcih, sodeluje v šolskem programu skupnostne šole, vrtnari in opravlja vrtnarske storitve, svetuje, nudi učno in psihološko pomoč, poučuje mlajše ali ljudi svojih let, načrtuje, projektira, udeležuje se politično, sodeluje z množičnimi občili, odpre podjetje, piše in objavlja knjige, ipd. Dejavnosti naj bi imele jasne cilje in načrt po katerem potekajo.

Pogosto pa, ker spodbud iz okolja in modelov ni, starejši preidejo k pasivnemu preživljanju časa in tako se kmalu znajdejo na družbenem robu na katerega želijo povleči še druge starejše. Tako vse bolj skrbijo zase, za svoje počutje, ugodje, vse manj postajajo zanimi za druge. Vse bolj postajajo družbeno izločeni, vse manj so zadovoljni, kajti mnoge njihove psiho-socialne potrebe, ki se sicer lahko zadovoljujejo v odnosih dajanja in prejemanja, so tako vse manj zadovoljene. Odmaknjeni od družbenega dogajanja po ves dan spremljajo televizijske programe, prebirajo časopise, kar jim daje iluzijo vključenosti. Ali pa gredo na turistična potovanja kot lepo zvezan paket. Tako mineva čas brez prave strukture in pravega cilja. Nič ne naredijo za dobrobit socialne skupnosti, za druge ljudi so vse manj opazni. Kje se starejši lahko učijo načrtovati in strukturati svoje življenje, mu dati vsebine? Kako si lahko postavljajo nove cilje in najdejo nov smisel življenja?

3. skupina: S t a r e j š i i n n o v e t e h n o l o g i j e **(Older people and new technologies)**

Vsi se bojimo neznanega, kajti zdi se nam, da nas neznane reči ogrožajo. Tehnologija se hitro spreminja in količina neznange se sleherni dan povečuje za nas vse, še posebno hitro se povečuje po upokjiti. Kje si starejši lahko načrtno pridobivajo znanje o novih tehnologijah, v kakšne namene jih lahko uporabljajo? Kako naj nova tehnologija najde mesto v njihovem

življenju? Šele ko bodo starejši imeli možnost, da jim nova tehnologija postane domača, bodo lahko premagali odpor do tehničnih novosti. Nelagodno se počutijo, ko kdo omeni forum, klepetalnico, elektronsko pošto ali spletne strani, pa sporočila SMS, pa morda pametno hišo ali bančno poslovanje od doma po internetu ali pa uporabo storitev javne uprave po internetu.

Kaj in kako? So kiber kavarne edina rešitev? Ali nemara potrebujemo tudi druga javno dostopna mesta za starejše? Ali so razviti programi za mentorje na tem področju? Ali lahko starejši osvajajo novo tehnologije po metodi učinka snežene kepe ali angl. „snow ball effect” ali po metodi vsakdo lahko poučuje drugega (each one teach one) ali kako drugače?

Nove komunikacijske tehnologije in tehnološka pismenost sta najbolj povezani s službami in družbeno organiziranim delom. Z upokojitvijo dostopa do novih tehnologij na delovnem mestu ni več.

Starejši odkrivajo nove funkcije sodobne tehnologije tudi za svoje življenje. Kako lahko nova tehnologija omogoči starejšim kvalitetno življenje? Dedek in babica, ki živita tisoč kilometrov proč od vnukov, sta s pomočjo tehnologije vendarle navzoča na njihovem rojstnem dnevu. Elektronska pošta hitro potuje sem in tja med prijatelji. Viri znanja so na razpolago na spletu. Internet zahteva od nas vseh in starejših veliko časa za iskanje, ne zahteva pa telesne sile. Informacije pridejo na dom. Vsakdo lahko tako poteši vedoželjnost, ne da bi zapustil praga svojega stanovanja.

Je nova tehnologija finančno dostopna starejšim in če ni, kaj storiti? Nakup računalnika, plačevanje oskrbnika in priključka na internet, digitalna fotografija, je le nekaj stroškov v zvezi s sodobno tehnologijo. Si lahko zamislimo rešitve s tem v zvezi in primerne za starejše. Kako bi lahko dejstvo, da starejši obvladujejo nove tehnologije koristilo vsej družbi? Ali pa starejšim preprosto ne naklonimo dostopa do nove tehnologije? Je sploh mogoče danes v Evropi živeti brez nove tehnologije. Ali je življenje starejših brez uporabe nove tehnologije sploh možno v družbi, ki temelji na njej. Je takšno stanje brez škode za druge generacije?

4. skupina: Upravljanje z osebnim/družinskim proračunom (Personal and family financial management)

Zakaj bi morali biti starejši ljudje revni? Upad telesne moči, odpovedovanje čutil, denimo vida ali sluha, in poznejše obolenje starejših vodi v večje stroške in potrebo po plačani pomoči. Kar je človek, ko je bil mlajši delal sam, mora zdaj plačati: prevoz, urejanje upravnih in drugih poti, čiščenje, glasno branje, urejanje vrta ipd. Denar potrebuje za zdravila, zdravniške storitve, za pomoč otrokom in vnukom. Nemara še bolj ali vsaj enako kot poprej.

Nekateri pokojninski sistemi povezujejo starost z velikim upadom v dohodkih, kot nekaj povsem samoumevnega. Pokojnine postajajo za vse bolj enake, četudi so potrebe ljudi različne, kot so različne navade, ki so si jih pridobili v prejšnjih obdobjih življenja. Pokojnine se nižajo, da bi kaj prihranili za državno blagajno, njihova višina je vprašanje vsakokratnega političnega dogovora iz katerega so starejši zvečine izključeni. Na višino pokojnin naj bi vplivalo neugodno razmerje med številom mladih, zaposlenih in vzdrževanih starejših v pokoju. Vendar ali je res zgolj to razmerje odločilno za višino pokojnin? So res starejši "krivi" za manjše blagostanje drugih generacij? Kaj pa druge vzdrževane skupine? Mladi, iskalci zaposlitve, dolgotrajno brezposelni, invalidne osebe, begunci, ipd. Skupni seštevek vseh vzdrževanih družbenih skupin je zmeraj enak. Če držimo starejše dlje v delovnem razmerju, višamo upokojitveno starost in povečamo število nezaposlenih. Če zadržujemo ljudi na delovnem mestu dlje kot je potrebno ob podaljšanem delovnem času in slabših delovnih pogojih, se poveča skupina invalidnih oseb. Če mladim ne omogočamo splošne izobrazbe do osemnajstega leta, povečamo število za družbo nekoristnih ljudi in ustvarjamo odvisnike. Za finančno stabilnost države je pomembno predvsem to, da naredi posamezne družbene skupine čimbolj neodvisne in čim manj vzdrževane. Pokojnina ne more biti miloščina mlajših rodov. Bo pokojnina še zmeraj nasledek pogodbe med generacijami po kateri bo sleherna generacija odvajala denar za svojo prihodnjo starost, tega pa bodo uporabile generacije, ki so že stare. Zaradi različnih dejavnikov je danes več ustvarjene plačane vrednosti kot nekoč, torej tudi več dohodka. In najverjetneje bo temu tako tudi v prihodnje, čeprav bo to vrednost ustvarjalo manjše število ljudi, saj ne bodo zaposleni vsi. Ali ne gre pri določanju višine pokojnin predvsem za to, kako se dohodek distribuira in v čigavih rokah pristane? Ali ne gre bolj za prevlado kapitala in njegovih potreb, ter upad splošne solidarnosti, ki so jo doslej utelešale države? Če da, kako to stanje premostiti.

Državne pokojnine zagotavljajo najnižjo raven preživetja. Za vse drugo si morajo starejši sami pridobiti dodatni dohodek. Državne pokojnine niso dovolj za plačevanje najemnine za stanovanje, ogrevanja, nekaterih zdravil ali nujne dietne prehrane. Po svojih zmožnostih naj bi starejši tudi občasno pridobitno delali. Zakaj bi morali, če so revni, povrh delati zgolj prostovoljno in še brez plačila. V pokoju so, ker ne morejo delati osem in več ur dnevno kot nekoč. Vendar to ne pomeni, da vsaj od časa do časa ne potrebujejo plačanega dela, da ne bi bili povsem vzdrževana družbena skupina. Nenazadnje je plačano delo starejših pomembno tudi zato, ker ustvarja bogastvo za mlade, kajti velik del dohodkov starejših se znajde v rokah mladih. Kaznovati starejše zato, ker želijo delati - in ne biti v službi v času ko služb ni dovolj! - pomeni kaznovati tudi mlajše rodove.

Starejši so vse bolj odvisni od več virov prihodkov. Odhodke morajo skrbno načrtovati, jih smiselno uporabljati, se odločati za kratkoročne in dolgoročne ter prednostne nakupe. Načrtovanje osebnega in družinskega proračuna je tako vse pomembnejše. Starejši človek si varnost lahko zagotovi s tehtnimi odločitvami in razporejanjem sredstev, ki jih ima na voljo.

V mnogih državah je z zakonom izrecno onemogočeno plačano delo starejših, ki prejemajo pokojnino. V teh državah kršijo temeljne človekove pravice. Delo upokojenih je v dobrobit družbe, saj prinaša denar v državno blagajno. Starejši človek lahko naloži denar v delnice, iz tega črpa dohodek pa mu zato pokojnina še ne bo odvzeta. Tako kot mlajšim delničarjem zaradi dividend plača ni omejena. S plačanim delom starejših pa se nenazadnje ohranja in razvija prepotreben človeški kapital. Več ga je v družbi, bolje ji gre.

5. skupina: Starejši v svetu znanja, umetnosti in kulture (Older people in the world of culture and art)

Starejši so tolmači kulture pravi Gustav Jung in le s starejšimi kultura preživi. Kaj pomeni udejstvovanje starejših v izobraževanju, kulturi, znanosti in umetnosti za vso družbo in za starejšega samega? Kako takšno udejstvovanje pripomore h kvaliteti njihovega življenja in življenja drugih rodov.

Raziskave kažejo, da se naša zanimanja prično sprimeinjati že ko dosežemo približno petdeset let. Od bolj stvarnih dobrin se nagnemo k bolj duhovnim. Dom je ustvarjen, mladi so že pri

kruhu, temeljne stvarne dobrine so si skozi življenje starejši že pridobili. Stvarne potrebe se zlagoma zmanjšujejo. Veča se zanimanje za znanje, ki omogoča osebno rast, za kulturo. Veča se želja po odkrivanju, raziskovanju, pisanju. Začno se učiti in izobraževati, vse pogosteje zahajajo v knjižnico, na koncerte, četudi nekoč niso prav dosti. Kupijo si glasbilo, ki so ga nekoč igrali in se pridružijo glasbenim skupinam. Organizirajo se. Raziskujejo svoje korenine in preteklost svojega kraja. Po upokojitvi si zadovoljitev teh svojih največkrat dolgo skritih želja dovolijo.

Veliko zanimanje kažejo starejši za razumevanje medsebojnih odnosov, sporazumevanje, književnost, umetnostno in krejavo zgodovino, izrazne dejavnosti vseh vrst. Radi se preizkušajo in se potrjujejo na novih področjih, se samouresničijo. Samouresničeni ljudje z zadovoljenimi višjimi potrebami - tudi kognitivnimi - pa premostijo zapiranje vase, skrb za samega sebe in lastno ugodje. Povezujejo se z drugimi in znanje prenašajo nanje. Znanje starejših se ne ustavi pri njih samih, marveč se pretaka med vse druge rodove. Še več, pridobivanje novega znanja - to je največkrat močno drugačno od poklicnega znanja, ki so ga imeli - krepi njihovo samospoštovanje in spoštovanje drugih.

Starejši so zavzeti raziskovalci lokalnega okolja. Tako pogosto sodelujejo z muzeji ali pa raziskovalne skupine ustanovijo kar sami. Raziskovalni projekti inštitutov, kjer so zaposleni mlajši raziskovalci, se vse bolj usmerjajo v mednarodni prostor. Lokalno okolje ostaja neraziskano nekje na robu. Vendar pa bi večina ljudi rada vedela, kaj se dogaja okrog njih, v njihovi bližini. Raziskave, ki jih opravijo starejši - če so objavljene - gredo med ljudi in so zvečine takoj razprodane. Tovrsta dela preprosti ljudje razgrabijo, ker jih bolje razumejo, kot tista, ki govorijo o za njih daljnem svetu. Tako se zmanjšuje tudi funkcionalna nepismenost, ki je še posebno med starejšimi visoka. Lokalne raziskave so pomembne za razvoj kulturnega turizma, za gospodarstvo, za mlade učence in dijake.

Gledališka dejavnost se prav po zaslugi starejših seli tudi na podeželje. Razgiba duha, širi obzorja in razveseli srce v enoličnih urbaniziranih spalnih vaseh. Krajane poveže, jim daje možnost, da se med seboj spoznajo. Nas pa presenečajo scenariji in igra starejših. Pisanje in igranje na katerega v času službovanja še pomislili niso.

6. skupina: Medgeneracijsko sožitje za trajnostni, gospodarski razvoj (Inter - generational co-existence - conditions for sustainable, economic development)

Če mlajši odpišejo starejše, s tem grobo posežejo tudi v svoj lastni razvoj. Marsikaj, kar so generacije pred njimi že dosegle, se izgubi in mlajši stopicajo na mestu, medtem, ko bi lahko pot nadaljevali. Ponavljanje prehojene poti upočasni razvoj posameznika in skupnosti. V družbah, kjer vredni dosežki preteklih rodov ne prehajajo na mlajše, kjer starejši vloge prenašalcev vrednega ne morejo, ali ne znajo opraviti, razvoj neizogibno zastane. Vse znanje, ki ga imamo ni zapisano. Mnogo ga je v glavah ljudi, zlasti izkušensko pridobljena ekspertna znanja in nadrobnosti, pa tudi znanje, ki je proizvod socialnega učenja - znanje o odnosih in sporazumevanju, o tem kako rešiti ta ali oni problem, zmožnosti in konceptualno znanje, kjer se združuje tisto pridobljeno v organiziranem izobraževalnem okolju in oblikah ter drugo z delom, življenjem in refleksijo pridobljeno znanje iz izkušenj. Če starejšim preprečujemo dostop do nenehnega učenja - ali če to v družbi znanja preprečujemo katerikoli drugi generaciji - se oboddimo na nekonkurenčnost in manjšo proizvodnost. Če starejšim onemogočimo, da svoje znanje dopolnjujejo, ga uporabljajo, če ti nimajo več besede, če z znanjem ne stopajo več v javnost, tedaj je pot mladih daljša in po nepotrebnem manj uspešna.

Po drugi strani se mlajši hitreje in lažje odločajo, kar je za razvoj pomembno. Podjetja potrebujejo drugačno politiko zaposlovanja. Zaposlujejo naj vse generacije in uporabljajo njihovo različno in dopolnjujoče se znanje. Izobraževanje naj omogočijo vsem. Povezovanje generacij v izobraževanju prinaša pretok znanja med njimi. Še zlasti je to pomembno za podjetja, ki imajo tudi klientelo različne starosti. Če razvojne odločitve v podjetjih, lokalnih in drugih skupnostih ne upoštevajo potreb vseh ljudi, tedaj trajnostni razvoj ni možen. Še več, sodelovanje generacij za razvoj njihovega kraja poveča kakovost okolja, starejše pa iz odvisnežev naredi integrirane ljudi, ki družbi dajejo in od nje prejemajo. Mlajši pa so tako razbremenjeni, saj teža vseh odločitev ni na njihovih ramenih.

Sodelovanje med generacijami daje vsem tisto, kar potrebujejo: nekateri potrebujejo pomoč, drugi zavest, da so znali pomagati, da so povezani z ljudmi. Kako zagotoviti dovolj organiziranih struktur za sožitje generacij, saj se ljudje najboljše povežemo med seboj takrat, ko se za nekaj zavzemamo ali ko nekaj ustvarjamo skupaj.?

7. Sodelovanje starejših v odločanju

(Participation of older people in the decision making processes)

Značilnost informacijske družbe je neprestano izbiranje in sprejemanje odločitev. Starejši zvečine nimajo veliko možnosti sodelovati v procesih odločanja. Še več, niti o svojih potrebah ne odločajo! O njih sprejemamo odločitve mlajše generacije. Te njihovih potrebe ne morejo razumeti. Politika starosti in staranja je tako v večini držav daleč za razvojem in stvarnim stanjem, kaj šele, da bi razvoj anticipirala. Potrebe starejših mlajši zagledajo tako, da jih interpretirajo skozi potrebe svoje lastne generacije. Za funkcionarje je določena starost, ko se morajo umakniti, neglede na znanje in izkušnost. In tako četrtnina evropskega prebivalstva ne more odločati sama o sebi! Podobno, kot prav malo lahko v politiki in drugod o sebi odločajo ženske, saj je njihovo število v procesih odločanja neustrezno nizko. Kadar človek ne more vplivati na svoje življenje pa zgubi locus kontrole in ga to naredi nemočnega, desorientiranega, mu povzroči stiske. Neustrezne odločitve mlajših pa zavedejo politiko starosti in staranja na slepi tir. Kako bi starejši lahko sodelovali v odločanju? Solidarnost med generacijami in medsebojno dopolnjevanje teh zahteva, da starejši sodelujejo tudi pri odločanju o drugih generacijah.

Za odločanje starejši potrebujejo informacije in znanje, vpetost v družbena dogajanja, spoznavanje interesov in potreb mladih.

Možnost soodločanja zahteva sodelovanje z javnimi občili. O njih množična občila kaj malo poročajo. Starejši človek, ki ne določa, težko pride na televizijske ekrane ali v radijske oddaje.

Zdravstveno zavarovanje daje prednost mladim, ko je treba financirati draga zdravila ali operacije ali zdravljenje v bolnišnici. V prednosti so torej mlajši in aktivni prebivalci. Ker imajo ti prednost, da imajo službo, se njihove prednosti kopičijo tudi drugod, kajti merodajne generacije v družbi so generacije mlajših. Družba pa je družba vseh generacij.

Kako izboljšati sodelovanje starejših v procesih odločanja? Je ustanavljanje posebnih političnih strank starejših smiselno? Ali bi bilo nemara bolje, da se starejši vpletejo v različne stranke, v podporo programu v katerega verjamejo. Ali prizadevanja starejših za sodelovanje v odločanju lahko primerjamo s prizadevanjem žensk, da pridejo do besede v politiki in na vodilnih delovnih mestih?